

Ismeret(t)erjesztés

© DOMOKOS Áron

Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar Könyvtártudományi Tanszék, Kaposvár
aron-domokos@chello.hu

Problémafelvetés

Maurice Cotterell egy a kelták régészeti kincseit rekonstruáló könyvében (Cotterell, 2007:272) arra mutat rá, hogy az ősi civilizációkhoz hasonlóan a kelták is tisztában voltak „a Nap szupertudományával”, és ismereteiket kincseikbe kódolták, hogy a jövőben az arra érdemesek a mennybe juthassanak általuk. Ő, aki a kódokat megfelelően értelmezi, a szent Grál mai leőhelyét is azonosítani tudta. *Bart D. Ehrman* a Grált félretéve egy, a hagyományos Júdás-képtől gyökeresen eltérő fölfogást mutat be kötetében (Ehrman, 2007:256), s fölfedi, hogy valójában Júdás csak Jézus akaratát teljesítette, amikor elárulta őt, voltaképpen ő volt a kedvenc tanítványa. Az ezekhez hasonló, általában „megtámadhatatlan kutatási eredményekre” épülő, „meggyőző érveléssel” előadott szövegek, melyeknek szerzői (a fülszövegek szerint) különböző tudományos intézmények oktatói és/vagy tudományos újságírók – olyan új olvasatokat, megrázó és figyelemreméltó eszmefuttatásokat, szenzációkat ígérnek, melyek alapvetően változtatják meg ön- és világészlelésünket.

A találomra elővett példákban a kiadójukon kívül az a közös, hogy a humán tudományok területén terjesztik az ismereteiket. Az e humán tudományok területéhez tartozó tudományos közösség viszont sikítva tiltakozna az előadott elméletek olvastán. Ezek bizony súlyos tévedések – mondanák -, csúsztatások, módszertanilag hibás, tudománytalan, a tényeknek ellentmondó, az ok-okozatiságot semmibe vevő fantazmagóriák, ostobaságok (Shermer, 2002)¹. Ez a fajta ismeretterjesztés a meglévő ismereteket erodálja, a helyükre lép, s a gyanútlan, tájékozatlan „átlagolvasója”, aki éppen hogy tájékozott szeretne lenni, az önművelés helyett az önmegettevesztést gyakorolja.

A probléma tudományközi elhelyezése

A könyvkiadásban az ismeretterjesztés/tudományos ismeretterjesztés (nonfiction) kategóriáján belül feltűnő áltudományok kérdésköre rendkívül összetett. Tudományfilozófiai/tudásszociológiai oldala, vagyis a tudomány mibenlétéről, a tudomány-áltudomány demarkációs kérdéséről, a publikus tudományképről, a humán- és a reál- tudományok összehasonlíthatatlanságáról szóló vetülete magától értetődik, ám itt most nem foglalkozunk vele (Kutrovác, Láng & Zemplén, 2008)². de

¹ Shermer szinonimái az áltudományra: nem-tudomány, vudu-tudomány, szemét-tudomány, patológikus-tudomány, rossz tudomány, jó öreg ostobaság.

² Magyar nyelven vitát először szélesebb körben a Magyar Tudomány 1997/98-as hasábjain folytattak a kérdéstről. A legfrissebb diskurzust az utóbbi évek egyik legizgalmasabb ismeretterjesztő könyve váltotta ki.

az irodalomelmélet és a tudomány-kommunikáció problémáival is összekapcsolódik. A téma ugyanakkor a könyvtörténeten belül nemcsak az aktuális, empirikus, de a történeti olvasáskutatás irányába is mutat (Jäger, 1995:40). Munkámban e szerteágazó probléma jelenkori, olvasást érintő kérdéseit³ járom körül: Fontos mindehhez tisztázni, hogy a tudománynak/technológiának, s az őket közvetítő ismeretterjesztő médiumoknak milyen a társadalmi státuszuk? Kik az ismeretterjesztés olvasói, azaz milyenek a befogadói mezőik? Hogy erre válaszolni tudjunk az ismeretterjesztés (nonfiction) fogalmával illetve a hozzá kapcsolódó olvasási stratégiával is foglalkoznunk kell. S végül nem árt egy gyors pillantást vetnünk, egy konkrét kiadón keresztül, a hazai áltudományos ismeretterjesztésre.

A tudomány és az ismeretterjesztés mai helyzete

Az Eurobarometer 2010-es „Science and Technology” című felmérése szerint a 27 tagállam felnőtt lakosainak 79 százaléka érdeklődik az új tudományos/technológiai⁴ eredmények iránt, ráadásul Magyarországon az átlagnál még többen: 91% (S&T, 2010: 9.) A közel 200 oldalas jelentésből megtudhatjuk továbbá, hogy míg a férfiak 36%-a erősen, 46%-a átlagosan kíváncsi az új eredményekre, a nők 24%-a tartozik a buzgó érdeklődők, s 51%-a az átlagosan érdeklődők közé. Foglalkoztatottság alapján a két kiugró adat a managereké és a nyugdíjasoké: míg az első csoport 45%-a tudományrajongó, a másik csoportnak csak a 26%-a (S&T, 2010:11). A felmérésből az is kiderül, hogy 25-39-es korosztálynak több, mint a harmada teszi le a voksát lelkesen a tudomány mellett, és 49%-a szintén rokonszenvvel tekint a tudomány jótékony eredményeire (S&T, 2010:11). A tudomány/technológia esetleges ártalmaival is sokan tisztában vannak: Magyarországon ez a gyanakvási arány 49%, ami jóval az átlag alatt van (S&T, 2010:54).

Közhely, hogy a praktikus életvitelhez szükséges információk tömkelege zúdul a ma emberére napi döntésekre kényszerítve őt, akinek a (humán- és reál-) tudományok egészére vonatkozó ismeretei az általános iskolában kezdődtek, majd a középiskolában tetőztek. Ebben az áradatban igencsak szüksége van a későbbiekben is némi eligazításra, hogy „*reális képet alkothasson az őt körülvevő természeti világról*” (Egyed et al., 2012:2). A tanulás, a szakmai művelődés, az egyre bonyolultabbá váló világ tényeinek megismerésére való törekvés, a 20. század emberének természetes igénye – magyarázza Mándi Péter –, ennek folyamánya volt például, hogy a hatvanas évekre a nonfiction könyvek tették ki az a világszerte olvasott könyvek kétharmadát (Mándi, 1968:199). Az olvasás 18. század óta zajló ún. „demokratizálódásához” természetesen hozzá tartozik, hogy e megjelenő, a társadalmi felemelkedést elősegítő könyvek, s a piaci mechanizmusokra gyorsan reagáló, specializálódó kiadók (Albert, 2006:27), a fennálló rend által érvényes normákat igyekeznek terjeszteni, s általuk irányítani a társadalmat (Barbier & Lavenir, 2004:119). A televíziózás mint a kultúra elsajátításának legfőbb és legáltalánosabb eszköze azonban már régen felváltotta az olvasást, s ezzel a tudományos könyvkiadást is végleg válságba sodorta (lásd lent az MKKE statisztikát). A nyomtatott formában hozzáférhető művek „*fokozatos eltűnésével* – teszik hozzá Barbierék – *a tudományos közösség elveszítette az ellenőrzést a*

³ A szépirodalomon kívüli területek olvasásfejlesztő hatásával itt nem foglalkozom. Erről lásd bővebben: Az olvasás osztálytárgyi feladat.

⁴ A „tudomány”, „science” kifejezést – az angolszász hagyományoknak megfelelően – a felmérés nem vonatkoztatja a társadalom- és humántudományokra.

befejezettnek tekinthető kutatási eredmények felett (u.o. 321). Hovatovább odajutottunk, hogy „*mindenki az ismeretterjesztő irodalomból kénytelen tájékozódni*” (Galántai, 1998:125).

A különböző tudományterület képviselői – legyen bár a legkülönbözőbb a perspektívájuk, és így a tudományról alkotott képük (Láng, 2013:137) – abban egyetértenek, hogy a tudományos ismeretterjesztés, a kommunikációs csatornák átalakulásával párhuzamosan, kihívások előtt áll, valamint abban is, hogy a tudományos eredmények eljuttatása a társadalom minél szélesebb rétegeihez a tudományos kutatásban résztvevők kötelessége, sőt, jól felfogott érdeke. Csak így érhető el, hogy a társadalom (és kiemelt képviselői, a döntéshozók) és a tudomány között ne jöjjön létre szakadék, a tudomány eredményei beépüljenek a társadalom életébe (Bencze, 2008:340-341; Fábri, 2008:34-36; Berényi, 2009; Z. Karvalics, 2013:85).

A nonfiction könyvek halmaza

A nagyvonalúan ismeretterjesztőnek, nonfictionnek, „funkcionálisnak” (Escarpit, 1968:145), hasznosnak, tágabb értelemben véve ismeretközlőnek nevezett szövegek világa igen heterogén. Ide tartoznak – elméletileg – a tárgyukból adódóan eltérő kommunikációt alkalmazó természettudományi- és humán tankönyvek (Tőzsér, 2009)⁵, a monográfiák, a lexikonok, a szótárak, és végül, de nem utolsósorban, a tudományos ismeretterjesztést szolgáló munkák is (Makai, 2010:1226.). A tudományos ismeretterjesztés, vagyis a minőségellenőrzést lektori-rendszerben hivatásszerűen gyakorló sajtótermékek mellett azonban a profitorientált, tetszési indexre alapuló könyvpiar termékei is kaphatóak, olvashatóak. Escarpit már a hetvenes években is jól látta, hogy „*a tudományos munkák, keresztretjvények vagy viccgűjtemények, útikalauzok, barkácsoló, szabás-varrás kézikönyvek, szakácskönyvek, szótárak, ájtatos művek, kalendáriumok, lexikonok és a nagy klasszikusok új kiadásai hasonló áron és hasonló kivitelben kaphatók* (Escarpit, 1973:150). A könyvkiadásban ekként zsánerré váló (Domokos, 2013:42) nonfiction-kódelem így még jobban elmosza a „funkcionális könyvek” közötti különbségeket. Gondoljunk bele, hogy valóban éppen úgy bele tartoznak ebbe a kategóriába az útleírások, a számítástechnikai szakkönyvek, a legkülönbözőbb szakácskönyvek, étrend-javaslatok, életmód-tanácsadók, lelki-önsegítő könyvek, mint az egészséggel, a gyerekneveléssel számtalan szempontból foglalkozó szövegek, vagy a karrier- és párkapcsolati tanácsadó kötetek. De a sport- és hobbi könyvek, a művészeti-albumok, életrajzi írások, a közelmúltról vagy az „ősi” időkről, egzotikus kultúrákról szóló, történeti tárgyú könyvek és a politikai bulvár is. A tudományos könyvek, a tudományos ismeretterjesztő könyvek és a tudománnyal konkrétan alig érintkező, ezerfelé ágazó ismeretközlő könyvek között rendet teremteni (Vörös, 2009:206) embert próbáló feladat. Ha nem lehetetlen.

A KSH kultúrstatistikai adattára megpróbálja ugyan szétválasztani a tudományos szövegeket az ismeretterjesztéstől, ám statisztikájában aztán mégis egyben kezeli őket. Definíciói a következők: „*Tudományos irodalom: 'Azoknak a könyveknek vagy füzeteknek az összefoglaló elnevezése, amelyek valamely tudományág új*

⁵ A humán- és reáltudományok kommunikációja sok szinten eltérő: máshogy reflektálnak pl. a filozófiai tankönyvek/ismeretterjesztő könyvek a saját szakmájukra, mint a természettudományos tankönyvek/ismeretterjesztő könyvek.

eredményeit közlik, vagy bizonyos ismereteket tudományos rendszerezésben tárgyalnak. A tudományos irodalom felhasználói köre szűk réteg; magas képzettségű, speciális érdeklődésű személyek” (Bárdosi et al., 2011:73). Az „Ismeretterjesztő irodalmat” pedig így definiálja: „Azoknak a könyveknek és füzeteknek az összefoglaló elnevezése, amelyek népszerű formában tárják tudományos ismereteket az olvasó elé, továbbá azok a szakmai kérdésekkel foglalkozó művek, amelyek érthetőek a széles közönség számára is.” (im: 72.)

A magyarországi ismeretterjesztés a könyvkiadás és az olvasáskutatás fényében

A KSH definíciói alapján, a két kategóriát (sajnálatosan) együtt kezelve, valamint az ETO-t követve 10 tudomány-témakört állított fel: általános művek, filozófia/pszichológia, vallás/hittudomány, társadalomtudományok, nyelvészet, természettudományok, alkalmazott tudományok, művészet-sport-játék, irodalomtudomány, földrajz-történelem. Táblázataiból látható, hogy 2000 és 2010 között a tudományos-ismeretterjesztő művek száma ugyan nőtt, a példányszámok viszont csökkentek (im: 20.), s közben az angolszász, főként amerikai szerzők mindvégig tartották vezető pozícióikat (im: 22.). A legnépszerűbb tudományágak az alkalmazott tudományok, a művészeti tárgyú könyvek, a földrajz és a történelem.(im: 20-21.)

Az MKKE⁶ 2012-es évi jelentése a „szakkönyvek, tudományos művek, lexikonok, szótárak, valamint az egyéb, felsőoktatásban használt kiadványok összesített ágazatában” évek óta csak a zuhanás fázisait tudta regisztrálni: jelenleg a kiadott könyvek 9,1%-a tartozik ebbe a csoportba. A meghatározó könyvkiadói ágazatok közül csak az ismeretterjesztő könyvek kategóriájában tapasztaltak növekedést: 25,49%-ra növekedett a teljes könyvpiaci forgalmon belüli e műfaj részesedése is. (ez 14.792.034.000 Ft-os forgalmat jelent)

Olvasói oldalról Gereben Ferenchez és Nagy Attilához fordulhatunk segítségért. A magyarországi (és a Kárpát-medencei magyar) olvasási szokások állandó tendenciája – állapítják meg – a „kommercializálódás mellett, vele sokszor összekapcsolódva a „prakticizálódás”, azaz az ismeretközlő, a biztonságot, hasznosságot, célirányosságot szolgáló, *Escarpit* elnevezésével az ún. „*funkcionális könyvek*” (Escarpit, 1973:145) kedveltségének növekedése. A nonfiction könyvek népszerűsége – a nyugati társadalmakhoz képest megkésve – a hetvenes években indult igazán el, s a kilencvenes évekre odáig ért, jellemzőbben az ország nyugati felén, hogy az olvasmányok egyharmadát tette ki (Gereben, 1998:104-105). Fontos elmozdulás a korábbi tendenciákhoz képest, hogy a humán jellegű nonfiction olvasmányok iránt – az össztársadalmi átlagot tekintve – csökkenni kezdett az érdeklődés (Gereben, 1998:110), míg a technikai szakértelmet egyre jobban kultiválták (Gereben, 1998:143). „*Nem egyszerűsíthetjük le – pontosít ugyanakkor Gereben – pusztán a haszon- és anyagelvűség terjedésére: a nonfiction olvasmányok iránti érdeklődés növekedésében a szélesedő látókör és a modernizáció határozott jegyeit is felfedezhetjük*” (Gereben, 1998:213). A practicizálódás folyamata újabban megtorpant, de a rangját nem veszítette el: 2005-ben a felnőtt lakosság által olvasott két legnépszerűbb „műfaj” a szórakoztató

⁶ Az adatok az MMKE honlapjáról származnak: <http://www.mkke.hu/>

regények krimik, kalandkönyvek: 34%, illetve az ismeretközlő szövegek: 29% (Nagy, 2007:10).

Az ismeretközlő irodalom magyarországi szociológiai háttere minden más olvasmánytípusnál heterogénebb: a diplomások és a nyolc általánosnál kevesebbet végzetek, mezőgazdasági munkások és értelmiségiek, fiatalok, de a nyugdíjasok is egyaránt kedvelik (Gereben, 1998:106). A végzettség emelkedésével természetesen egyre többen vesznek a kezükbe nonfictiont, a magasabb kulturális miliő itt is mutatja hatását: a főiskolai, egyetemi végzettségűek 10%-ának ízlése ebbe az irányba hajlik (Gereben, 1998:123). Egy később vizsgálat során Gereben Ferenc megállapítja, hogy az ismeretközlés területén –az olvasás társadalomtörténetéből következőleg – még mindig a férfiolvasók dominanciája a jellemző (Gereben, 2002:71). Témák alapján ezen belül is a férfiak inkább a történelem-földrajz és az életrajz, a nők pedig az életrajz és a háztartás mentén olvasnak (Clarke & Phillips, 2008:24). Nagy Attilának 2005-ös felmérésükben még a politikai beállítódás és az olvasmányok szerkezetét is megpróbálták összevetni szétválasztva a tudományos ismeretterjesztést az áltudományostól (értve ez alatt az ún. "ezotéria, életmód" kategóriát), s úgy találták, hogy az áltudományt-ezotériát inkább a baloldalt választók preferálják, a tudományos ismeretközlő műveket pedig inkább a konzervatívabbak (Nagy, 2007:25).

Hogyan olvasunk nonfictiont?

Az olvasási funkciók megkülönböztetése a hetvenes évekre megy vissza, ekkortól igyekeztek szétválasztani az esztétikai olvasást és az információszerző olvasást, s megalkotni az áhítattal való és a hideg ésszel való olvasás dichotómiáját: „Az előző célja a szöveg átélése, beleélés, a mű élvezete, míg az utóbbi funkciója a kivonatolás, információk kiemelése és ezek rangsorolása” (Józsa & Steklács, 2009:366). Az újabb olvasással kapcsolatos idegrendszeri kutatások szintén az olvasás célját hangsúlyozzák, mondván ezek határozzák meg, az olvasási stratégiát, azaz hogy az agy mely területeinek nagyobb a preferenciája a feldolgozási folyamatban (im: 367). Az olvasási stratégia, mondja Almasi az olvasás célja érdekében, a kiválasztás, a végrehajtás és a monitorizálás szándékosan alkalmazott kognitív tevékenység (Almasi, 2003:5).

Nem olyanformán olvassuk az ismeretterjesztő- és a tudományos könyveket, mint a regényeket – ez mindenkinek a tapasztalata: az olvasó hosszabb időn át foglalatostokodik vele, sokszor vegyíti más, szépirodalmi könyvekkel⁸, s nemegyszer csak részelegesen lép kapcsolatba a szöveggel, ami bizonyos esetekben még „utánnézésre” is sarkallhatja (Mándi, 1968:85). A tudományos szöveg (a legtöbb esetben szakcikk), mint láttuk a KSH meghatározásában is, magas képzettségű,

⁷ A szétválasztás nem mindig jogosult, hisz lehet a szépirodalmi eszközöket felhasználó nonfictiont is irodalmi szöveggként olvasni, ill. fordítva, az irodalmat (és főként a regényt) tényszerű szöveggként. Ezt az igényt célozzák meg az ismeretterjesztéssel operáló történelmi-, társadalmi regények és kultúrkrimik is. Elég, ha Dan Brownra (2004) gondolunk, aki a Da Vinci-kód elején (de már a regény címe, tehát a fikció bejelentése után!) ezt írja: „A műtárgyakról, épületekről, dokumentumokról és titkos szertartásokról szóló, a regényben szereplő ismertetések megfelelnek a valóságnak” (Brown, 2004:11).

⁸ Érdekes jelenség a kizárólag ismeretterjesztést olvasók csoportja (az olvasók egy huszadnyi részét tették ki a kilencvenes években), akiknek olvasói ízlése semmilyen irodalmi minőséggel nem jellemezhető. Gereben Ferencék felmérésében ez a csoport főleg a munkások köréből került ki (Gereben, 1998:120.,124., 143.).

speciális érdeklődésű személyek csoportjának szól: a kutatók ilyenkor „*megpróbálják a legpontosabban és legrövidebben átadni egymásnak a szükséges információkat, így lehet a legkönnyebben közölni az új felismeréseket a szakértők csoportjával*” (Kutrovác, Láng & Zemplén, 2008:269). A tudományos mű „*minél pontosabban igyekszik megragadni a tér- és időbeli koordinátákat, szigorúan meghatározni a közöltek valóság-, és igazságértékét, továbbá érvényességi körét*” (Halász, 1996:188).

A tudományos ismeretek/szakmai kérdések népszerű, szórakoztató formában való kommunikálása eközben magától értetődően információ-deficittel, - torzulással is jár. A tudományos ismeretterjesztő könyvek, akárcsak minden mai könyv, a Gutenberg-galaxis hagyományaira, vagyis a nyomtatott írásra, a tipográfiára (Mandl, 2001), a könyv egységére/becsületére/szentségre támaszkodva arra szólítja fel a befogadót egyrészt, hogy bízson a szerző képzettségében, jártasságában, tárgyi tudásában, valamint a kiadó minőségellenőrző munkájában (ez az alabizalom rendkívül fontos). Másrészt, hogy erre a viszonyra építve maga is gondolkozzon, s végezzen a tárgyi adatokra épülő fogalmi-logikai elemzéseket, következtetéseket. A tudományos ismeretterjesztő szövegek, s az áltudományos szövegek zsánerként ugyanazokat a várakozásokat keltik fel az olvasóban, ugyanazokat az olvasási stratégiákat/módokat ajánlják fel, kondicionálva az olvasó szövegre irányuló attitűdjét (Halász, 1996:203), kialakítva olvasói horizontját, s így sokszor megkülönböztethetetlenek egymástól. Nincs mit tenni, bár „*az áltudomány elleni küzdelem elsősorban a tudományos ismeretterjesztés feladata*” (Bencze, 2008:337), az áltudomány az ismeretterjesztés, az edutainment (educational entertainment) terén is jelen van.

Az ismeretterjesztés egy változata, az áltudomány - A Gold Book könyvek⁹

Gold Book Könyvkiadó 1994-ben jött létre családi vállalkozásként Mocsári János vezetésével, jelenleg is így működik. Az egykor a Kinizsi nyomda felügyelőbizottságában ülő, s így a könyvkiadásban otthonosan mozgó Mocsári kezdetben a romantikus könyvekre specializálódott, majd a piac telítettsége, s az új kereslet hatására 2000-ben profilt váltott: előtérbe kerültek az ókor- és bibliai történelmi tudományos ismeretterjesztő művek, a szabadkőművességgel és titkos társaságokkal foglalkozó munkák, a szórakoztatva tanító nonfiction-ök, a szórakoztató kaland- és krimi-regények. 2005-től fokozatosan nőtt kiadásukban a történelmi regények aránya. 2008-ig kevés magyar szerzőtől jelentettek meg könyveket, főleg csak Drábik Jánostól, aki gazdaságpolitikai elemzéseiben az ún. „háttérhatalom” emberiségellenes szándékaival, terveivel foglalkozik. Az utóbbi években a fiatal, hazai fantasy- és történelmi regényírók műveit is támogatja. Jelenleg 527 könyvből lehet válogatni, melynek egyötöde nonfiction. A kiadó a történelmi ismeretterjesztés kategóriáján belül elsősorban az aktuális közérdeklődésnek megfelelő, a populáris kultúra (főleg a mozifilmek alakította) kedves témáira reflektálva hozták ki könyveiket, hangsúlyozva, hogy mindegyik tudományos alaposított. Így adtak ki köteteket, elemzéseket, segédkönyveket *A Gyűrűk urához* kapcsolódva éppúgy, mint a *Harry Potter*-szériához, vagy *A Múmia átkához*. A Dan Brown indította heves érdeklődést meglovagolva pro és kontra jelentettek meg tanulmányköteteket, s indítottak újabb és újabb, szenzációs

⁹ Az információk a kiadó honlapjáról származnak: <http://www.goldbook.hu/kiadvany.php> [2014.02.18.]

„felfedező” munkákat a történettudomány, művelődéstörténet területéről: a templomosokról például hét, a Szent Grálról kilenc, a piramisok építőiről tizenegy kötet látott napvilágot. A főként angolszász/amerikai szerzőket a paratextusok valódi szakértőkként tüntetik fel: mindegyikőjük elismert egyetemi oktató vagy sikeres tudományos újságíró, akiknek személye garancia a tartalom valóságosságára vonatkozóan. Vagyis a szerző és az olvasó közötti szerepjátékban ők is mint szakértők lépnek föl, hogy a laikusokat az értelmezés folyamatában eligazítsák. Mindezt a tudományos könyvek érvelési retorikájával, a hivatkozási gyakorlattal: bibliográfiával és lábjegyzetekkel is erősítik. A borítók vizuális megjelenése ugyanakkor megfelel az edutainment „szabályának”: a tartalom borítóképen keresztüli azonnali azonosításának. Könyvek nem különböznek a többi ismeretterjesztéstől.

A tudományos ismeretterjesztés, mint láttuk az MKKE kimutatásából, jövedelmező üzletág, a téma iránt növekvő igényel párhuzamosan viszont „*az áltudományos ismeretterjesztés igénye is nőtt*” (Kutovác, Láng & Zemplén, 2008:326). Ennek a jelenségnek az oka/okai messze vezetnek. Mivel „*sok esetben a tudás képtelen kognitív bizonyosságot nyújtani* – lamentál Nico Stehr – *a tudomány a bizonytalanság forrásává válik*” (Stehr, 2007:35). Az Eurbarometer adatai a tudomány társadalmi tekintélyét jól mutatják, de a gyanakvókról is számot adnak: a „hivatalos” tudomány-ról alkotott kép mellett egy szkeptikus tábor is jelen van. Emiatt alakulhat ki az a helyzet, hogy a bizonyosságra szomjazók, afféle ellenkulturális gesztusként (szubkultúráként), az „újabb” „alternatív”, „értelemadó” magyarázatokat, konstrukciókat is el kezdik keresni, az alternatív válaszadók pedig – paradox módon a tudomány társadalmi tekintélyét felhasználva – szállítják is számukra szekérszám az szenzációnál szenzációsabb felfedéseket, titkokat az élet bármely területéről.

Irodalomjegyzék

- ALBERT Gábor B. (2006). *Súlypontok és hangsúlyeltolódások. Középkorai történelemtankönyvek a Horthy-korszakban*. Pápa: Pannon Egyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Pedagógiai Kutatóközpont.
- ALMASI, Janice. F. (2003). *Teaching Strategic Processes in Reading*. New York: Guilford Press.
- BARBIER, Frédéric, & LAVENIR, Catherine Bertho (2004). *A média története Diderot-tól az internetig*. Budapest: Osiris.
- BÁRDOSI Mónika, IVÉNNÉ MÓD Ágnes, & LAKATOS Gyuláné (2011). *Kultúrstatistikai adattár 2000-2010*. Budapest: KSH.
- BENCZE Gyula (2008). Tudomány, áltudomány, tömegtájékoztatás. *Fizikai Szemle*, 58 (10), 337-342.
- BERÉNYI Dénes (2009). *Tudomány és kultúra*. Budapest: Typotex.
- BROWN, Dan (2004). *A Da Vinci-kód*. Gabo Kiadó.
- CLARK, Giles, & PHILLIPS, Angus (2008). *Inside Book Publishing*. New York: Routledge, Taylor&Frances.
- COTTERELL, Maurice (2007). *Kelta krónikák. A Szent Grál valódi története*. Debrecen: Gold Book.
- DOMOKOS Áron (2013). Az ezoterikus könyvek vizuális kódjai. In Karlovitz János Tibor (szerk.), *Tanulmányok az emberi gondolkodás tárgykörében* (pp. 39-46). Komárno: International Research Institute.
- EGYED László, MÉCS Anna, NEUMANN Viktor, & PALUGYAI István (2012). *A tudományos kommunikáció nem-hagyományos színterei*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

- EHRMANN, Bart D. (2007). *Iskarioti Judás elveszett evangéliuma*. Debrecen: Gold Book.
- ESCARPIT, Robert (1973). *Irodalomszociológia: A könyv forradalma*. Budapest: Gondolat.
- FÁBRI György (2008). Kell-e a médiának a tudós, a tudás? *CEO Magazin*, 9 (3), 34-36.
- GALÁNTAI Zoltán (1998). Darwin, Galilei, Däniken. *Beszélő*, 3 (4), 120-126.
- GEREBEN Ferenc (1998). *Könyv, könyvtár, közönség*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.
- GEREBEN Ferenc (2002). Olvasáskultúránk az ezredfordulón. *Tiszatáj*, 56 (2), 61-72.
- HALÁSZ László (1996). *Szociális megismerés és irodalmi megértés*. Budapest: Akadémiai.
- JÄGER, Georg (1995?). Történeti olvasmány- és olvasó kutatás. In *A könyves kultúra XIV-XVII. század II. Válogatás a német szakirodalomból* (pp. 43-54). Szeged: Scriptorum.
- JÓZSA Krisztián, & STEKLÁCS János (2009). Az olvasástanítás kutatásának aktuális kérdései. *Magyar Pedagógia*, 109 (4), 365-397.
- KUTROVÁČZ Gábor, LÁNG Benedek, & ZEMPLÉN Gábor (2008). *A tudomány határai*. Budapest: Typotex.
- LÁNG Benedek (2011). Miért nem lehet a mágia elméleteit kísérleti úton falszifikálni? *Filozófiai Szemle*, 55 (4), 136-152.
- MAKAI Mihály (2010). A tudomány oszlopai. *Magyar Tudomány*, 171 (10), 1226-1234.
- MÁNDI Péter (1968). *A könyv és közönsége*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- MANDL Erika N. (2001). Az olvasás mint az európai kultúra alapmetaforája. *Vajdasági Könyvtári Hírlevél*, 3 (10-12). <http://www.kapocs.org/vkh10-12/006nmand.htm> [2014.04.15.]
- NAGY Attila (2007). Olvasás és értékrend. Változási tendenciák az olvasási szokásokban. *Könyvtári Figyelő*, 53 (1), 9-27.
- Science and Technology. Report. (2010). 159. p. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_340_en.pdf
- SHERMER, Michael (2002). *Why people believe weird things. Pseudoscience, Superstition, and other Confusion of our time*. New York: Henry Holt and Company.
- STEHR, Nico (2007). *A modern társadalmak törékenysége: tudás és kockázat az információs korban*. Budapest: Gondolat, Infonia.
- TÖZSÉR János (2009). *Metafizika*. Budapest, Akadémiai.
- VÖRÖS Klára (2009). A könyvtár jelentés és jelviszonylatai. *Könyvtári Figyelő*, 55 (2), 200-209.
- Z. KARVALICS László (2013). Tudományos ismeretterjesztés, tudomány és digitális kultúra. *Könyv és Nevelés*, 15 (3), 80-85.